

Overweging 22 mei 2016

Drieëenheid

Lezingen: Spreuken 8, 22-31; Openbaring 4, 1-11; Johannes 16, 5-15.

Bij de keuze van de lezingen in het leesrooster zien we al de moeite die de samenstellers hebben om lezingen bij het feest van de Drieëenheid te kiezen. De Wijsheid die in Spreuken wordt opgevoerd als de geliefde dochter van de Eeuwige is wel te identificeren als de Geest, maar ook als de logos, de Zoon. De Drieëenheid is een wijze van verstaan van het wezen van God die ontstaat ver na de periode van de Schrift.

In het Johannesevangelie wordt in de teksten die de laatste avond van Jezus met zijn leerlingen beschrijven, grote nadruk gelegd op de fundamentele eenheid van de Vader en de Zoon en de leerlingen. En van de eenheid van de Vader en de Zoon en de Geest. Het zou te ver voeren om te denken dat de schrijver van het Johannesevangelie hiermee hetzelfde voor ogen gehad heeft als wat met de Drieëenheid aangeduid wordt.

Na het feest van de gave van de Geest aan de leerlingen wordt sinds enige tijd alweer het feest van de Drieëenheid gevierd. Ook al wijst de Schrift op de eenheid van Vader, Zoon en Geest, toch heeft het nog wel een tijd geduurd voor die eenheid ook theologisch is begrepen en verwoord. Wanneer Jezus zegt: "de Vader en ik zijn één" is dat voor de vroege Jodenchristenen niet gemakkelijk te verstaan. Zo ook wat betreft de Geest. Wat betekent "één"? Is dat dezelfde, is dat identiek? Of betreft het een andere eenheid zoals mijn lief en ik zijn een?

De geloofsbelijdenis die we bidden en waarin de eenheid van de Vader en de Zoon en de Geest wordt beleden, is de uitkomst van bijna driehonderd jaar ontwikkeling van het christelijk geloof; van vragen stellen en nadenken, en van formuleren en herformuleren. Met de verwoording die bekend is als de geloofsbelijdenis van Nicea en Constantinopel (381) is dit proces van formulering op oecumenisch conciliair niveau afgerond (Het niet oecumenische concilie van Toledo van 589 zal met een niet onbelangrijke toevoeging (ten aanzien van de Geest die voortkomt uit de Zoon voor grote problemen zorgen).

We bidden de geloofsbelijdenis als iets vanzelfsprekends dat altijd is geweest en door allen en overal en altijd is geloofd. Maar dat is natuurlijk niet zo. De geloofsbelijdenis reflecteert de vragen van de tijd waarin deze is ontstaan en gegroeid tot de tekst die we nu nog kennen. De kerk heeft er zich door de eeuwen aan gehouden. Ook de reformatie heeft die niet gewijzigd. We belijden één God, Vader, Zoon en Geest.

Zijn tractaat over de Drieëenheid begint Augustinus al met te zeggen dat hij niet pretendeert het te weten. Maar dat hij zoekende schrijft en open staat voor verbeteringen. Hij heeft er ook lang over gedaan, ongeveer twintig jaar, omdat hij tussendoor eerst dingen schreef waarvan hij dacht dat die een breder publiek zouden bereiken. Hij vond het onderwerp van de triniteit te specialistisch en slechts voor weinigen weggelegd. Ook zegt hij dat deze werkelijkheid slechts door een gezuiverde geest te aanschouwen valt, die door de gerechtigheid van het geloof gevoed wordt en levenskracht ontvangt.

De triniteit valt niet te begrijpen, zoals je dingen met het verstand kunt begrijpen. Het valt alleen in geloof te zien. Augustinus pretendeert ook niet het wezen van de triniteit te begrijpen, maar benadert deze vooral vanuit het aspect van relatie. De triniteit zegt vooral iets over het relationele van God.

Precies dat relationele zegt ook iets over de gelijktijdigheid van de Vader, de Zoon en de Geest. Waar de Vader is, zijn ook de Zoon en de Geest en vice versa. De term Vader bestaat alleen maar in relatie tot de Zoon en omgekeerd, zoals de betrekking tussen beide alleen maar door de Geest wordt weergegeven. En de inhoud van die betrekking is liefde.

Daarmee plaatsen we de Drieëenheid in het kader van het levenscheppende verbond. En dat helpt ons beter om de betekenis te begrijpen dan te analyseren hoe God in zichzelf is.

Op grond daarvan kunnen we zeggen: God is relatie. Dat is niet iets wat God doet, maar zoals hij is. En dat is een belangrijke geloofsuitspraak. In het Oude Testament wordt die betrekking begrepen als Verbond. "Jullie zullen mijn volk zijn en ik zal jullie God zijn" een relatie die bemiddeld wordt door de verbondstafels, de wet. Het Levende Woord van God vormt de verbinding tussen God en diens volk en die verbinding bestaat maar zolang het volk dat woord onderhoudt. Het volk wordt met recht ook zoon van God genoemd. Het volk heeft immers de taak om het liefdesverbond vorm te geven in de wereld. Dit is een innige verbondenheid die gericht staat op het heil en de verlossing van de wereld.

In de ontwikkeling van het volk Gods is die verbondsgestalte geïdentificeerd als de Messias en in Jezus heeft men die herkend. Hij is de gestalte van Gods liefde. Wie Mij ziet, ziet de Vader, zegt Jezus. Maar dat betekent niet dat wij van onze verplichtingen als godsvolk ontslagen zijn. Jezus zegt niet voor niets tegen zijn leerlingen dat Hij in hen is en zij in Hem. En doordat de Vader en Hij één zijn, zijn ook wij met Hem in de Vader en is de Vader door zijn Geest ook in ons.

Die eenheid nu heeft een dubbel karakter. Voorzover wij niet met elkaar samenvallen, de Vader, de Zoon, de Geest en wij, en dat doen we ook niet, is de eenheid gelegen in de nauwe verbondenheid van de relatie. Maar er zit ook een identiteitsaspect aan. Dat wat God is, is herkenbaar in de Vader, de Zoon en de Geest. En als het goed is ook in ons.

In wie wij zijn als broeders en zusters van Christus, als kinderen van de Vader, als tempel van de Geest, moet God zichtbaar zijn. Hij is deel van wie we zijn en maakt onze menselijke identiteit uit. Zoals de Zoon in essentie gelijk is aan de Vader (consubstantieel met de Vader), zo zijn ook wij als mens gelijkvormig aan God, immers geschapen als zijn beeld. Voorwaar een uitspraak die, wanneer je die verkeerd wilt verstaan, als bijna kettters betiteld kan worden.

Wat we in beginsel zijn en waar onze opdracht en taak in de wereld in gelegen is, daarvan moet ik helaas toegeven dat dit vaak verborgen is. Uit onze handelingen en uit het reilen en zeilen van de wereld blijkt hoezeer die identiteit bedolven is onder van alles en nog wat. Daarin is de feitelijke zonde gelegen.

Zonde is een verwerpelijk begrip geworden. Sinds de ontwikkeling van het emancipatoire zelfbewustzijn van mensen vinden we onszelf niet meer slecht. Eigenlijk is dat al begonnen met de Renaissance en de Verlichting. Het ons vrij maken van een macht boven onze hoofden verschuift ons referentiepunt naar onszelf. Wanneer we denken dat alles van ons afhangt is er geen ruimte voor zonde noch voor genade. Dat is de tragedie van de geëmancipeerde, bevrijde mens.

Maar de feitelijke zonde is niet inde eerste plaats van morele aard. Het is het feit dat we niet beantwoorden aan wie we zijn. Wie we kunnen zijn, en wie we zouden moeten zijn. Niet zozeer op grond van eigen kracht, maar op grond van de kracht van Gods liefde in ons. Zo houden we de Drieëenheid van Gods verbond actueel en levend.

We bidden dit telkens aan het eind van de voorbede, die met name gericht staan op de verlossing van de wereld. "God, die blijkens de kracht die in ons werkzaam is, bij machte zijn overvloedig te doen boven alles wat wij vragen en denken". Wanneer we werkelijk leven in dit bewustzijn beginnen we iets van onze diepe identiteit te ontplooiën. Tot heil van de wereld en de mensen die haar bewonen. Amen.